

„Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм”

4. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2002.
5. Педагогіка вищої школи : навч. посібн. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. 2-ге вид.
6. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : монографія / за ред. С. О. Сисоєвої. К. : ВІПОЛ, 2001.
7. Сікорський, П. І. Кредитно-модульна технологія навчання : навч. посібн. К. : Вид-во Європ. Ун-ту, 2004.
8. Слєпкань, З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посібн. К. : Вища школа, 2005.
9. Чайка, В. М. Основи дидактики : тексти лекцій і завдання для самоконтролю: навч. посібн. Тернопіль : Астон, 2002.
10. Ягупов, В. В. Педагогіка: навч. посібник. К. : Либідь

Юлія МАЛЮК,

Заслужений вчитель України,

викладач філологічних дисциплін

Наукового ліцею „Політ”

при Обласному коледжі „Кременчуцька гуманітарно-

технологічна академія імені А. С. Макаренка”

Полтавської обласної ради

Кременчук, Україна

ЕТНОКОНЦЕПТИ – СКЛАДОВІ КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНИХ ФО

Українська фразеологія протягом століть зазнає активних змін. Цей динамічний процес зумовлений численними факторами, як внутрішніми, так і зовнішніми.

Культурно-національна специфіка найбільш чітко відображається у стійких висловах, тому під час їх вивчення необхідно враховувати культурно-

значимі смисли одиниць фразеології. Беручи до уваги твердження науковців про те, що культура завжди національна, індивідуально-народна, можна виділити етнокомпонент змістової культури концепту – одиниці пам'яті, що містить сукупність знань про об'єкт пізнання. Таким чином, під концептом культури „усвідомлюється поняття, що вживається на позначення етнічно орієнтованого ментального утворення (концепту), що дає підстави кваліфікувати його як концепт етнокультури, або етнокоцепт” [1, с. 302].

У лінгвокультурологічних текстах концепти „опредмечуються”, „об'єктивуються”, „розпредмечуються”, „вбирають у себе узагальнений смисл безлічі форм репрезентації”, „заповнюються змістами” [1, с. 302]. Зв'язок концепту з вербальними засобами вираження відзначається практично в усіх його лінгвокультурологічних визначеннях: це й „сигніфікативний спосіб, що відбиває фрагмент національної картини світу, узагальнений у слові” [1, с. 303]; і „будь-яка дискретна одиниця колективної свідомості, що відбиває предмет реального або ідеального світу і зберігається в національній пам'яті мови у вербально позначеному виді” [1, с. 303]. Використовуються також такі терміни, як *ключовий культурний концепт*, *лінгвокультурний концепт*, *етноконцепт*, *лінгвокультурема*, *логоеністема* тощо.

Зазвичай, представництво концепта у мові належить слову, і саме слово одержує статус імені концепту – мовного знака, що передає зміст концепту найбільш повно й адекватно. Однак слово як елемент лексико-семантичної системи мови завжди реалізується у складі тієї або іншої лексичної парадигми, тому концепт, як правило, співвідноситься більш ніж з однією лексичною одиницею. Логічним завершенням подібного підходу є його співвідношення з планом вираження всієї сукупності різнорідних синонімічних (власне лексичних, фразеологічних і афористичних) засобів, що описують його у мові, тобто, в остаточному підсумку концепт співвідноситься з планом вираження лексико-семантичної парадигми.

Необхідно зауважити, що лінгвокультурологічне дослідження за своєю природою зумовлює зіставний аналіз мовних явищ, бо його метою є вивчення

„Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм” способів, за допомогою яких зберігаються й транслюються одиниці різних культур. Кожна мова по-своєму неповторно виражає сутність комунікації взагалі, у концептосфері кожного народу є чимало того, що створене в уяві, і що має яскраву національну специфіку [2, с. 590].

Як оперативна змістова одиниця ментального лексикону, концептуальної картини світу, відбитої в пам'яті, концепт віддзеркалює досвід, набутий в освоєнні навколишньої дійсності, а основні з них кодуються саме в мові.

Лінгвокультурологія досліджує й історичні, і сучасні мовні факти крізь призму духовної культури. Абсолютна більшість названих відомостей для широкого мовця вже невідома, прихована, стерта віками, проте входить до понять „культура”, „смысл”, „менталітет”, „родова пам'ять” і формує поняття „ключові слова”.

Для позначення особливо важливих для культури ключових слів уживають термін *культурний концепт*. Концепт – це згусток культури в свідомості людини, те, за допомогою чого культура входить у ментальний світ людини. А з іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого людина сама входить у культуру.

Аналіз концептів безпосередньо поєднується з лінгвокультурологічним аналізом. Мета лінгвокультурологічних студій – описати наївну картину світу, з'ясувати її специфіку, пояснити певні явища в мові особливостями культури, іншими словами, виділити культурно значимі концепти („базові концепти культури”, „ключові концепти культури”) [1, с. 309].

Культура – сукупність концептів і відношень між ними, що виражаються в різних „рядах”.

За культурологічними параметрами розрізняють загальнокультурні концепти, що віддзеркалюють загальнолюдські цінності й уписані в культурно-глобальний контекст (*життя і смерть, воля і неволя, любов і ненависть, вогонь і вода*), й етнокультурні концепти (ЕК), тобто вербалізовані феномени з виразним етнокультурним компонентом (для українців – *віз, хата, поріг, рушник, калина*), уписані в культурно-національний чи культурно-ареальний (для донецького

ареалу – *шахта, терикон, лава*; для карпатського – *полонина, верховина, ватра, полонинський хід*) контексти. Саме в таких образах-концептах концентрується родова пам'ять, інформація, яка поглиблює зміст слова, акумулює культурно-історичну реальність.

У системі культурних концептів виділяють *макроетноконцепти* та *мікроетноконцепти*. *Макроетноконцепти* – це складні ментальні утворення, ядро етноконцептів, у якому концентрується різнопланова узагальнена інформація, що фіксує лінгвістичну, культурологічну, історико-етимологічну, психологічну характеристики. *Мікроетноконцепти* – компоненти ФО, які містять конкретну лінгвокультурологічну характеристику, аналізують певний просторовий чи часовий період у житті людини, подію, факт, об'єднані певним полем та групами, які поділяються на мікрополя та мікрогрупи. Сукупність знань про макроетноконцепти акумулюється в етностереотипах образах, які відображаються в етноконцептах і в згорнутому вигляді фіксуються в українських ФО.

Так, наприклад, фрагмент фразеоконцептуальної картини світу українського народу має таку структуру: макроетноконцепт „традиції” → поле мікроетноконцептів „громадські календарно-обрядові традиції” → мікрополя мікроетноконцептів „обряди зимового циклу” – „обряди весняного циклу” – „обряди літнього циклу” – „обряди осіннього циклу”, в основу кожного дійства покладено систему етноконцептів. Формування етноконцептів та мікроетноконцептів – це динамічний багатовіковий процес, який може сягати язичницьких часів. Кожен етноконцепт має свою окрему історію, сценарій виникнення, етапи становлення та накопичення певних характеристик.

Таким чином, аналізуючи функції та можливості культурно маркованих фразеологічних одиниць можемо стверджувати, що більшість із них у своїй структурі містять етноконцепт, який у конкретному словосполученні передає інформаційне навантаження, найточніше та найглибше висвітлює ту чи іншу ситуацію, традицію, повір'я чи вірування.

„Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм”

Отже, фразеологізми є специфічними мовними формулами, картинами світу із закодованою інформацією про минуле наших предків, їхній спосіб життя, сприйняття світу та оцінку всього сущого. Вони акумулюють культурні потенції народу, тільки йому притаманним способом маніфестують дух і неповторність ментальності нації. Фразеологічні одиниці ввібрали історичні події й соціальне життя, вражають точністю асоціацій між природою, звичайними життєвими фактами і людською поведінкою.

У сфері фразеології також чітко простежуються явища етномовної специфіки. Це те, що визначає лексичну та граматичну своєрідність кожної національної мови, що є в конкретній мові й чого немає в інших мовах, це знаки етнічного мовного коду, зорієнтовані на звичаї, побут і менталітет носія мови [2, с. 591].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ужченко В. Д. Концепт і лінгвокультурологічний аналіз. *На терені юридичної та філологічної наук: збірник наукових праць*. Сімферополь: Ельїньо, 2006. С. 302 – 309.

2. Чуб Я. О., Кулікова Т. В. Науково-лінгвістичні засади вивчення фразеологічної одиниці в етнолінгвістичному аспекті. Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, (Обласний коледж „Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А.С. Макаренка” Полтавської обласної ради 17 березня 2023 р.) / [редактор-упорядник: Т. В. Кулікова] Кременчук : Методичний кабінет, 2023. С. 588 – 591.